

KOLIZE

Ukrutnost knížete Boleslava

„Můj poměr k mé hře je dnes ten: Buďto je z ní zřejmo, že jsem dramatikem a že mohu něco silného v dramatu vykonat a potom má divadlo povinnost věc hrát, anebo to není zřejmo a potom mám já povinnost definitivně zalézt a mlčet.“

František Zavřel Otokaru Fischerovi o hře *Boleslav Ukrutný*,
LA PNP, fond Otokar Fischer

„Nejsem však zasažen, pane profesore, záleží mi totiž na českém dramatě asi tolik jako na sněhu z roku 1909.“

Reakce Františka Zavřela na kritické výhrady Otokara Fischera
ke hře *Boleslav Ukrutný*, LA PNP, fond Otokar Fischer

„Sebevraždu kvůli tomu jistě nespáchám, ale vraždu bych spáchal velmi ochotně, a sice několikanásobnou.“

Reakce Františka Zavřela v dopise Jaroslavu Hilbertovi na odmítnutí
jeho her Národním divadlem, LA PNP, fond Jaroslav Hilbert

„Podařilo se mi vůbec někdy něco?“

Narážka Františka Zavřela v dopise Otokaru Fischerovi
na vlastní nezdařený útok proti Karlu Hugo Hilarovi,
LA PNP, fond František Zavřel

Nadějně vyhlídky

Když 18. května 1917 vyšel v deníku *Večer* Manifest českých spisovatelů sepsaný šéfem činohry Národního divadla Jaroslavem Kvapilem a adresovaný českým poslancům na vídeňské Říšské radě, znamenalo to doslova senzaci. Jednalo se o první jednotné vystoupení českých intelektuálů s jasnými požadavky, které se stavěly proti dosavadní bezvýhradné loajalitě vůči habsburské monarchii. Společná výzva, aby poslanci na Říšské radě důsledně hájili národní zájmy, a pokud jim to nebude umožněno, aby se raději svých mandátů vzdali, tehdy podepsali zástupci několika generací i odlišného politického přesvědčení. S názory vyslovenými v manifestu se však někteří aktéři českého veřejného života nedokázali ztotožnit. Svůj podpis odmítli připojit například historici Jaroslav Goll a Josef Pekař, mladočeské *Národní listy* text vůbec neotiskly a rovněž v sociálnědemokratické straně byly požadavky vyslovené v textu přijaty velmi chladně.²¹¹ A mnozí z těch, kteří se pod spisovatelský manifest podepsali, stanuli jen o několik měsíců později proti sobě, stali se z nich názoroví odpůrci a v ostrých polemikách hájili zájmy svých politických stran či vlastní pojetí umělecké tvorby.²¹² Mezi 222 signatáři, které Jaroslav Kvapil získal, najdeme i jméno ještě nepříliš známého dramatika Františka Zavřela, jenž ale svůj podpis pod manifestem později nijak

²¹¹ ŠEDIVÝ, Ivan: *Češi, české země a Velká válka 1914–1918*. Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2003, s. 302–303.

²¹² URBAN, Otto: *Česká společnost 1848–1918*. Svoboda, Praha 1982, s. 610. Velké názorové rozdíly mezi spisovateli se projevily už krátce po vydání manifestu, kdy Jaroslav Kvapil inicioval vytvoření Rady spisovatelů, kterou však mnozí signatáři manifestu nebyli ochotni akceptovat (např. F. V. Krejčí, Arnošt Procházka, F. X. Šalda ad.). Srv. POKORNÝ, Jiří: Rada spisovatelů. *Česká literatura*, roč. 51, č. 3, 2003, s. 276–288.

nepřeceňoval. V pamětech mu věnoval pouze jednu větu, když skromně uvedl, že manifest jednoduše podepsal, jako to učinila řada jiných.²¹³ Na druhé straně sám fakt, že jej Kvapil nebo někdo z jeho blízkých spolupracovníků oslovil, svědčí o tom, že v uměleckém prostředí Zavřelovo jméno již v té době muselo mít určitou váhu.

Celou válku, její konec i vznik samostatné republiky Zavřel prožil v klidu a péči rodičů v Chrudimi, kde pracoval jako advokátní koncipient v kanceláři JUDr. Viléma Sýkory.²¹⁴ Do Prahy jezdil jen příležitostně, pouze v létě 1916 zde strávil delší čas. Při svých pobytech v Praze se scházel s přáteli, nejčastěji v restauraci svého strýce na Nádraží Františka Josefa I. Prakticky denně se zde setkával s hercem Eduardem Vojanem, později se připojil dramatik Arnošt Dvořák, který se jako vojenský lékař vrátil z fronty. V hektické atmosféře posledních válečných dnu a týdnů se hovor točil spíše kolem politiky než divadla.²¹⁵

Vznik Československa František Zavřel nepochybně uvítal, už i z toho důvodu, že nový stát potřeboval mladé schopné úředníky, kteří by se podíleli na budování a chodu centrálních úřadů v Praze. Před Zavřelem se začala rýsovat celkem reálná šance na přemístění z Chrudimi do Prahy. Část úřednictva byla sice přesunuta z Vídně, řada míst však

²¹³ ZAVŘEL, František: *Za živa pohřben*, kapitola „Boleslav Ukrutný“, s. 43.

²¹⁴ *Tamtéž*. Vilém Sýkora (1873–1942) byl významný chrudimský advokát, mecenáš a po určitý čas starosta a zastupitel obce. V roce 1942 byl zatčen gestapem a popraven. Srv. *SOka Chrudim*, fond Jaroslav Pešek, *Zápisky (1942–1948)*. Kniha I.; LANGOVÁ, Alžběta: Chrudim v období 2. světové války, část 8. Život v zatmění – Působení okupační správy v Chrudimi od počátku roku 1940 do hejdrichiády a během ní. *Chrudimské vlastivědné listy*, roč. 16, č. 4, 2007, s. 16–19.

²¹⁵ ZAVŘEL, František: *Za živa pohřben*, kapitola „Drama“, s. 41.

zůstávala dosud neobsazena. Zájem o místa ve státní službě byl velký a pro advokátního koncipienta nebylo jednoduché hledat v Praze místo z poměrně vzdáleného východočeského města. Není proto divu, že některé nabídky na zaměstnání se ukázaly jako liché. Jen pár týdnů po vzniku republiky, 13. prosince 1918, sděloval Zavřel v dopise Otokaru Fischerovi, že dostal z Prahy nabídku volného místa na ministerstvu vnitra. S velkými nadějemi se rozjel do Prahy, avšak teprve na místě zjistil, že přijetí do úřadu je značně nejisté. Zklamaný se při cestě domů potkal na nádraží s Arnoštem Dvořákem, který jej zasvětil do svého plánu na znovuvydávání divadelního časopisu *Scéna*, kde Zavřelovi nabízel místo redaktora. Dvořákův smělý plán se Zavřelovi nejevil jako příliš reálný, a proto nabídku odmítl.²¹⁶ Nakonec v únoru 1919 Otokaru Fischerovi napsal, že jeho šance na přestěhování do Prahy znovu získává konkrétnější obrysy, a jen o pár dnů později mu mohl sdělit, že jeho přijetí na ministerstvu vnitra je již definitivně vyřízeno.²¹⁷

Většina československých ministerstev se konstitovala právě v letech 1918–1919. Tehdy vznikalo organizační schéma, jež bylo v zásadě stejné pro všechna ministerstva po celé období první republiky. Na vrcholu hierarchie, jež byla odvozena z organizace rakouských ministerstev, stál ministr a jemu podřízené prezidium, případně prezidiální odbor. Prezidium připravovalo návrhy zákonů, vládních nařízení a zajišťovalo tiskovou a zpravodajskou službu. Jemu pak podléhaly jednotlivé odbory neboli sekce v čele s odborovými rady a přednosty (sekčními šéfy). Každý odbor

²¹⁶ LA PNP, fond Otokar Fischer, dopis Františka Zavřela Otokaru Fischerovi ze 13. prosince 1918.

²¹⁷ *Tamtéž*, dopisy Františka Zavřela Otokaru Fischerovi z 18. a 24. února 1919.

pak zahrnoval jednotlivá oddělení s přesně vymezenými kompetencemi. Poslední složkou pak byly pomocné úřady, účtárny atd.²¹⁸

Nevíme, jak složitými cestičkami nakonec František Zavřel našel cestu do státních služeb, nicméně jisté je, že na ministerstvu pracovat začal – nikoliv však na Švehlově ministerstvu vnitra, jak ještě v únoru 1919 referoval Fischerovi, nýbrž na ministerstvu práce, obchodu a živností (tak zněl oficiální název úřadu, pro který se vžilo zkrácené označení „ministerstvo obchodu“). Prvním ministrem zmíněného úřadu ve vládě Karla Kramáře byl významný představitel Československé národní demokracie a zakladatel *Lidových novin* Adolf Stránský (1855–1931). K přijetí Františka Zavřela do úřadu pravděpodobně došlo během března či v první půlce dubna, neboť 21. dubna 1919 již Otokaru Fischerovi hlásil, že hned po svém přestěhování do Prahy navštívil v Německém divadle představení Wedekindovy *Lulu*.²¹⁹ S konkrétním pracovním zařazením na ministerstvu nás seznamuje až úřední oběžník z 16. dubna 1919, jenž zachycuje rozdělení agend a konceptního personálu v průmyslové sekci ministerstva obchodu. Františka Zavřela zde nacházíme v pozici ministerského koncipisty v prvním oddělení, které pod vedením ministerského rady Otakara Tichého a ministerského tajemníka Hugo Glasera plnilo úkoly týkající se průmyslové agendy, tvoření syndikátů, finančních,

²¹⁸ HLEDÍKOVÁ, Zdeňka – JANÁK, Jan – DOBEŠ, Jan: *Dějiny správy v českých zemích od počátku státu po současnost*. Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2005, s. 344.

²¹⁹ LA PNP, fond Otokar Fischer, dopis Františka Zavřela Otokaru Fischerovi z 21. dubna 1919.

daňových a obecně hospodářskopolitických záležitostí.²²⁰ Zda tato práce mohla Františka Zavřela nějak vnitřně uspokojovat, není vůbec jisté. Postavení státního úředníka mu každopádně zajišťovalo slušný a pravidelný příjem, jistotu zaměstnání, a tím i relativně hodně volného času pro literární práci. Ve svých pamětech se Zavřel k začátkům v úřadě vyslovuje jen v několika málo větách. Píše, že na ministerstvo, které sídlilo v barokním Valdštejnském paláci na Malé Straně, jej přijímal dokonce ministr Stránský, a vzpomíná na několik kolegů, se kterými dobře vycházel.²²¹ Jak ze vzpomínek, tak z korespondence je zřejmé, že ke své úřednické profesi přistupoval ryze pragmaticky a skutečný zájem věnoval výhradně vlastní dramatické tvorbě.

Touha štvaného organismu

V první polovině roku 1918 začal František Zavřel pracovat na nové hře čerpající z českých dějin. Vlna dobově podmíněného historismu byla na konci války pochopitelná a nezasáhla jen Zavřela. Dramatem *Boleslav Ukrutný* se autor obracel k navýsost aktuálnímu tématu, jakým byly počátky raně středověkého českého státu. S koncem války se mnozí politici vůdci ocitli v roli zakladatelů novodobé české a československé státnosti a umělci pak chtěli svým zpracováním klíčových momentů českých dějin politikům otevřít oči a orientovat jejich snahy správným směrem.²²² Ostatně dramaticky

²²⁰ *Národní archiv* (dále jen NA), fond Ministerstvo obchodu, průmyslu a živností, Presidiální oběžník z 16. dubna 1919, k. 1.

²²¹ ZAVŘEL, František: *Za živa pohřben*, kapitola „Smrt“, s. 48–49.

²²² První ukázka z nového dramatu vyšla symbolicky 28. října 1918 v prvním ročníku kulturní revue *Cesta*, kterou redigoval Miroslav Rutte. Šlo o monolog Boleslava z počátku třetího dějství. Srv. TÝŽ: Boleslav Ukrutný. *Cesta*, roč. 1, č. 21, 1918/1919, s. 553. Samostatná studie o hře *Boleslav Ukrutný*

zpracovat téma z českých dějin chtěl Zavřel již v roce 1916, kdy anoncoval v agrárním *Venkově* připravovanou hru o králi Přemyslu Otakaru II., jak již o tom byla zmínka.

Zavřelovy tvůrčí plány a postup práce na nové hře v letech 1918–1919 můžeme celkem dobře zrekonstruovat na základě dochované korespondence, kterou vedl s Otokarem Fischerem. Z jednotlivých dopisů je patrné, že pravidelný písemný kontakt mezi sebou oba autoři udržovali od roku 1912, kdy se Zavřel na Fischera poprvé obracel se svými pocity i prosbami, počínaje pomocí při hledání vhodného místa v Praze přes žádosti o přímluvu u členů rigorózní komise až po sdělování svých dojmů z četby Fischerových děl.

Otokar Fischer byl o rok starší než František Zavřel, narodil se v roce 1883 v Kolíně v českožidovské rodině a jeho vědecká, pedagogická a v podstatě i literární kariéra byla velmi strmá. Se Zavřelem se prvně setkali již jako studenti filozofické fakulty. Zavřel sice už po absolvování prvního semestru přestoupil na právnickou fakultu, zatímco Fischer na filozofii zůstal, nicméně přátelské styky udržovali i nadále. Když Zavřel v roce 1909 končil svá právnická studia, Fischer se již habilitoval na filozofické fakultě pro předmět dějiny německé literatury. Od roku 1907 psal pravidelné divadelní referáty, nejprve do *Přehledu*, později do *České revue* a od roku 1915 do *Národních listů*, kde později publikoval i většinu recenzí na Zavřelovy hry. Jeho celoživotní zájem o divadlo jej přivedl nakrátko do funkce dramaturga Národního divadla, kterou zastával v letech 1911–1912. K vlastní básnické a dramatické tvorbě Fischera podnítil jeho o tři roky

viz BURGET, Eduard: Ukrutnost knížete Boleslava. Drama Františka Zavřela o počátcích české státnosti. *Divadelní revue*, roč. 25, č. 1, 2014, s. 57–69.

starší přítel a po krátký čas i kolega v pražské univerzitní knihovně, básník Otakar Theer (1880–1917). Jeho dramatická báseň *Faëthon* z roku 1916 (vyšla až posmrtně v roce 1918) se pro Fischera stala mocnou inspirací, zejména při psaní dramatu *Herakles* (1919), které předčasně zemřelému příteli dedikoval.

František Zavřel udržoval více než dvě desetiletí s Otakarem Fischerem intenzivní přátelský vztah. Zdvořilý, uctivý tón přítomný v prvních listech po čase vystřídal přátelské oslovování a tykání. Harmonický vztah obou mužů ovšem narušily rozepře ve druhé polovině dvacátých let. Fischer měl stále větší výhrady k Zavřelově tvorbě, jež se projevil mimo jiné i v nikdy nezveřejněné recenzi na Zavřelovu hru *Nesmrtelná milenka* z roku 1927, kterou Fischer příznačně opatřil titulkem *Muž, který nebaví*.²²³ Vše pak vyvrcholilo v roce 1933, kdy ve své knize epigramů *Před koncem* uveřejnil František Zavřel antisemitský útok adresovaný Otokaru Fischerovi: „Zhasínající rasa, / jež přestává žít. / Mrtvolná krása. / Pokřtěný žid.“²²⁴

Nicméně ještě v roce 1918 Zavřel Fischerovi sděloval své nadšené dojmy z četby jeho studie o německém romantickém básníkovi a dramatikovi Heinrichu von Kleistovi, která knižně vyšla v roce 1912 a pro Zavřela se stala na určitý čas doslova biblí. V Kleistově díle nacházel inspiraci, neboť v jednom svém dopise adresovaném Fischerovi srovnával své chystané drama o Boleslavovi s Kleistovou nedopsanou hrou o normanském vévodovi Robertu Guiscardovi z roku

²²³ Rukopis Fischerovy recenze je uložen v jeho písemné pozůstalosti v LA PNP, fond Otakar Fischer, inv. č. 4356.

²²⁴ F. S. [= ZAVŘEL, František]: *Před koncem*. Rudolf Svoboda, Praha 1933, s. 42.

1808.²²⁵ Fischer měl v té době na Zavřela velký vliv jak osobně, tak i prostřednictvím svých odborných textů, které Zavřel s chutí četl. Otokar Fischer byl stejně jako Heinrich von Kleist ctitel silných osobností, přičemž právě tento zájem se u něj projevil ve dvou dramatech z let 1918–1919. První z nich, drama *Přemyslovci*, uvádělo pražské Národní divadlo od dubna 1918 do června 1919. Zavřel představení viděl a byl jím nadšen. Imponovala mu jednak volba tématu, které souznělo s jeho zájmem o Přemysla Otakara II. A především: oslňovaly jej heroické vlastnosti hlavních postav.

Fischer zasadil děj hry do osudových let 1305–1306, kdy se neodvratně rozhodovalo o budoucnosti přemyslovského státu. Zdramatizování „klíčových okamžiků“ dějin patřilo

²²⁵ LA PNP, fond Otokar Fischer, dopis Františka Zavřela Otokaru Fischerovi z 29 září 1918. Heinrich von Kleist psal své nedokončené drama o Guiscardovi v letech 1802–1803, v překladu Otokara Fischera česky vyšlo poprvé až v roce 1926. Fischer v doslovu mimo jiné uvedl: „Kleistovi tane na mysli mocný uchvatitel, který touží zmocniti se vlády nad veškerým světem; podle novějšího bádání je pravděpodobno, že svým Guiskardem chtěl portrétovati typus napoleonský – vypravovalť se právě o Napoleonovi, jemuž platila Kleistova obdivná zášť, že se nelekal morové rány a navštěvoval vojáky stížené nákazou.“ (Srv. KLEIST, Heinrich von: *Robert Guiskard. Vévoda normanský*. Alois Srdce, Praha 1926, doslov Otokara Fischera, s. 48–49.) Fischer se pak vedle Kleista zajímal především o život a dílo Friedricha Nietzscheho. V roce 1913 vydal cyklus šesti přednášek pod názvem *Friedrich Nietzsche. Literární studie*. Pro Zavřela i Fischera byla historie v nietzscheovském slova smyslu monumentální, přesněji řečeno nabádává k velkým činům a myšlenkám. Podle Fischera se takový Napoleon i Bismarck nedali spoutat studiem historie, naopak minulost, o které se poučili, dovedli přizpůsobit svým záměrům. Tyto zásady pak oba autoři aplikovali ve svých dramatech. Srv. FISCHER, Otokar: *Friedrich Nietzsche. Literární studie*. J. Otto, Praha 1913, s. 113.

již hluboko od 19. století k oblíbeným způsobům, jakými se mohli autoři vyslovovat ke své současnosti. Ve hře Fischer hledal příčinu pádu přemyslovské dynastie. Pozvolný ústup ze slávy mocného královského rodu, kterému se v tehdejší Evropě jen tak někdo nevyrovnal, nastal podle něj již v roce 1278, kdy Přemysl Otakar II. podlehl v bitvě Rudolfu Habsburskému. V tom Fischerovo pojetí doslova odpovídalo tehdy tradovanému mýtu o Moravském poli jakožto počátku konce přemyslovské dynastie. Úspěchy, kterých dosáhl král Václav II. ziskem uherské i polské koruny, byly jen iluzorní a krátkodobé. Kdysi mocné impérium se začalo drolit na všech stranách. Navíc Fischer promítl dramatický konflikt do vztahu otce Václava II. a jeho syna Václava III. Mladý kralevic sice zdědil výbojného ducha po svém dědovi, králi železném a zlatém, zároveň si však dostatečně nevází lehce a bez boje nabyté uherské koruny, kterou pro něj vybojoval otec. Takto získané bohatství jej nudí, sám touží po hrdinských činech po vzoru svých předků. Teprve po smrti otce, kdy stane tvář v tvář kruté realitě, si uvědomí svou bláhovost a po rozmluvě se zbraslavským opatem Konrádem se rozhodne začít pevně vládnout. Vypoví příměří s Albrechtem Habsburským a vypraví se do Polska zkrotit odbojného Vladislava Lokýtku. Na cestě je však v Olomouci zavražděn Petrem z Lomu, který tak po starozákonním způsobu pomstí smrt Závíše z Falkenštejna, dříve popraveného Václavem II.²²⁶ Ve Fischerově interpretaci je přemyslovská dynastie – zhýčkaná a vyčerpaná dlouhým vládnutím – nakonec přemožena zdravou i sebevědomou linií vzešlou z pokolení popraveného Závíše. Fischer tak své hře vtiskl

²²⁶ FISCHER, Otokar: *Přemyslovci*. J. Otto, Praha 1918.

bezmála rozměr antické tragédie, kdy dochází ke zřetězení krevních odplat z jedné generace na generace další. Skutečnost, že zánik Přemyslovců byl v roce 1918 vnímán jako aktuální paralela k zanikající a vyčerpané dynastii habsburské, není snad třeba ani připomínat.

Ještě více než *Přemyslovci* Zavřela oslovilo drama *Herakles*, vydané v roce 1919 a na jevišti Vinohradského divadla uvedené o rok později. Fischer na hře pracoval ve stejném čase, kdy Zavřel psal svého Boleslava. Oba autoři, které v těchto letech pojilo důvěrné přátelství, se vzájemně informovali o postupu své práce, zasílali si úryvky z již napsaných textů a také je hodnotili. Zavřel v rukopise četl *Herakla* již koncem roku 1918 a nešetřil slovy chvály. Už jen samo téma odvozené z řecké mytologie v něm vyvolávalo vzrušení. Fischer v dramatu představil rozpolceného hrdinupoloboha, který je v konfliktu s otcem, bohem Diem, a tedy i se svou přirozeností, neboť jako zčásti člověk se nemůže odpoutat od země a dosáhnout nebeské sféry, na druhé straně je božstvím zděděným po otci nucen k heroickým činům. Zavřel obdivoval, jak se autorovi podařilo tento dramatický prvek uchopit v textu: „...je to zřejmě touha štvaného a k šílenství odsouzeného organismu,“ psal Zavřel v dopise, „po čistším, vyšším žití. Touha úplně marná, Heraklův neklidný a bojovný heroismus mu nedovolí vejít do oné nebeské sféry a vrhá jej neodvratným a osudným tlakem do šílenství.“²²⁷ S podobnými pocity se koneckonců Zavřel sám – jsa přesvědčen o vlastním vyšším

²²⁷ LA PNP, fond Otokar Fischer, dopis Františka Zavřela Otokaru Fischerovi z 13. listopadu 1918.

poslání, které má vykonat v českém dramatu – celoživotně potýkal.²²⁸

Ukázka z připravované Zavřelovy hry *Boleslav Ukrutný* se objevila v jednadvacátém čísle prvního ročníku revue *Cesta*, jež vyšlo shodou okolností v den vzniku republiky 28. října 1918. Šéfredaktor Miroslav Rutte z nabídnutého textu vybral úryvek zachycující jeden z klíčových okamžiků dramatu, monolog knížete Boleslava, ve kterém titulní hrdina prožívá svůj vnitřní přerod, jenž spočívá v zavrnutí křesťanské víry.²²⁹ Zavřelův Boleslav jedná v intencích Nietzscheho filozofie, když odmítá křesťanského boha, který podle něj představuje náboženství mdloby, a místo toho nastupuje cestu boje: „Jsem vůle, ničím neohraňčená vůle. Cizí mně byly tvoje slovní hříčky a cizí jsou mi dosud, ať již sluly vina anebo soucit. Já se biji. (...) Zde dohráls. Vládnu já a vládnu pevně. Tvé Čechy nejsou více dobrovolnou kořistí Němce.“²³⁰ Díky svému prozření, neboť vůle k moci káže přemoci sám

²²⁸ František Zavřel po celý život intenzivně vnímal onu tenkou hranici mezi šílenstvím a normálností. Například ve svém posledním románu *O Rus!* z počátku čtyřicátých let k tomuto tématu napsal: „Šílenství není příliš vzdáleno od zdravého rozumu, nehleď ani k tomu, že vystupňovaný rozum je šílenství samo. Je to často vlasová čára, která dělí zdravého člověka od šílenice. Zdá se, že je to vůle, která tuto vlasovou čáru posunuje, kam je jí libo. Člověk, který disponuje silnou vůlí, dovede překonat chaos, který by jiného, méně nadaného člověka přivedl do bláznince. A naopak, člověk nepatrné vůle se shroutl pod nárazem, kterému by jiný, silnější nevěnoval žádnou pozornost.“ Srv. ZAVŘEL, František: *O Rus!* Evropské vydavatelstvo, Praha 1942, s. 101.

²²⁹ TÝŽ: *Boleslav Ukrutný* (Tragedie), III. akt, I. scéna. *Cesta*, roč. 1, č. 21, 1918/1919, s. 553.

²³⁰ *Tamtéž*. Je nasnadě, že při koncipování Boleslavova plamenného monologu měl Zavřel před očima pasáže o Nietzsche a nadčlověku z Fischerových přednášek: „Refrain jeho kázání zní: nadčlověk se blíží; v jeho znamení nechť se páše krutost i zdánlivé bezpráví proti žijícím tvorům, k jeho

sebe, Boleslav vyvázal české knížectví nejen z křesťanských pout, ale rovněž „z otroctví Německé Říše“,²³¹ a sám – podobně nadčlověku – se postavil do čela nepřítelem ohrožené země, jelikož podobně i zde podle Nietzscheho touha po nadčlověku omlouvá krutost páchanou na slabých.²³²

Byla to náhoda, že se Boleslavův monolog v *Cestě* objevil přesně ve zlomovém okamžiku českých dějin; na druhé straně můžeme tuto událost považovat téměř za symbolickou, neboť již o pár týdnů později, na přelomu let 1918 a 1919, dostaly diskuse o zahraničněpolitickém směřování mladé republiky, české národní povaze a smyslu českých dějin zcela nový obsah. V debatách, které se pak odehrávaly po celou dobu existence meziválečného Československa, prezentoval František Závřel nesmiřitelné, radikální a nacionalistické názory, které se ponejprv pokusil formulovat právě v dramatu z doby počátku české státnosti: „Budte silní! Nemilujte svoje nepřátele, ale pobíjejte je bez oddechu! (...) Milujte tuto zemi, neboť co budete bez ní? Stín stínu a sen snu. Milujte ji a bojujte proti nepřátelům, kteří vám ji chtějí vyrvat! Němci jsou poraženi, ale tím ještě není vaše dílo naplněno. Krev vaší krve, vaši nejbližší bratři na Moravě a Chorvatsku úpí pod cizím jhem. Osvobodte je! Potřete Uhry, kteří je hnětou a zotročují! Obnovte říši Samovu! Od Šumavy až k Tatrám, od Krkonoš až k Dunaji, všude kde hlaholí váš jazyk a žije váš rod, sahej vaše moc.“²³³

příchodu nechť stanou se lidé tvrdými.“ Srv. FISCHER, Otokar: *Friedrich Nietzsche. Literární studie*. J. Otto, Praha 1913, s. 212.

²³¹ ZAVŘEL, František: *Boleslav Ukrutný*. Stanislav Minařík, Praha 1919, s. 76.

²³² FISCHER, Otokar: *Friedrich Nietzsche. Literární studie*. J. Otto, Praha 1913, s. 233.

²³³ ZAVŘEL, František: *Boleslav Ukrutný*. Stanislav Minařík, Praha 1919, s. 77.